

DELI KITTI

A kizárástól a kiválóságig: az inklúzió gyakorlati aspektusai és a pedagógus szerepköre az inkluzív oktatásban

Michal Razer és Victor J. Friedman (2017): From Exclusion to Excellence: Building Restorative Relationships to Create Inclusive Schools. IBE on Curriculum, Learning, and Assessment Volume 1. The Netherlands, Sense Publishers.

A kötet az izraeli inkluzív oktatással kapcsolatos nevelésszociológiai, valamint pszichoszociális területeket érintő témaköröket tárgyalja. Az elmúlt harminc évből gyűjtött össze akciókutatásokat, értékelő tanulmányokat, esettanulmányokat, illetve pedagógusok és adminisztratív dolgozók vizsgálatának eredményeit. A kötet mindezzel azt célozza, hogy a kizárással veszélyeztetett diákokkal foglalkozó pedagógusoknak nyújtson segítséget - gyakorlati példákon keresztül.

A könyv tíz fejezetben, 160 oldalon részletezi a címben leírt folyamatot: a kizárástól a kiválóságig. Az alcím azt tükrözi, hogy az inkluzív iskola megteremtéséhez erősítő kapcsolatok kiépítése szükséges. A könyv nem titkolt célja az inklúzió témakörében a kizárás körforgásának, szereplőinek, azon belül is a pedagógus szerepének, illetve a tanár-szülő kapcsolatának vizsgálata. A hazai szakirodalomban javasolt megközelítésekhez képest (VARGA, 2015) a kötet az inklúziót nem a fókuszban lévő csoportok vagy a környezet rendszerelemei oldaláról ragadja meg, hanem az inkluzív környezet kialakításban kulcsszerepet játszó személyeket, a pedagógusokat vizsgálja. A szerzők már az előszóban megfogalmazzák, hogy azok a pedagógusok, akik kirekesztett diákokkal foglalkoznak, gyakran maguk is tapasztalják a kirekesztés érzését, más pedagógusoktól vagy a társadalomtól.

Az első fejezet egyértelművé teszi, hogy a folyamatos akciókutatások, vizsgálatok és a majd ezer eset elemzése alapján alkották meg a szerzők a kizárás körforgásának (*the cycle of exclusion*) fogalmát, amelyet kutatásaik szerint a tehetetlenség és a fals identitás táplál a pedagógusok részéről. Reflektálva vizsgálataikra, a szerzők bemutatják a kizárás körforgásának háttérben meghúzódó okokat, valamint ezek rövid-, hosszú távú következményeit. Ahhoz, hogy ebből a körforgásból a pedagógusok kiutat találjanak, erősítő kapcsolatok kialakítása szükséges, melynek négy fő lépését már a bevezetésben is előrevetítik a szerzők: a lemondás nélküliség stratégiája, az átkeretezés stratégiája, az ítélet mentes összekötő beszélgetések kialakítása, illetve az empátikus határvonalak megszabása.

A második fejezet az erősítő kapcsolatok inkluzív keretét értelmezi, illetve a pedagógus szerepet kibővíti a gondoskodó (*caregiving*) funkcióval. Hangsúlyos helyet kap a fejezetben az egyes esetek ismertetése, értelmezése és reflexiója, majd ezekből kiindulva a siker újra-

telmezése. A szerzők felhívják a figyelmet, hogy a diákok érzelmeivel, érzelmi kitöréseivel megbirkózni nem egyszerű feladat, különösen, azokban az esetekben – melyekből többet is olvashatunk a fejezetben –, amikor a pedagógus eszköztelennek és tehetetlennek érzi magát, de egyúttal saját tekintélyét is félti. Ezt követően, a szerzők ismertetik a szégyentrauma (*shame traumas*) kifejezését és ennek lehetséges következményeit. A fejezet végén kiderül, hogy valójában a diákok és a pedagógusok ugyanazokon az érzelmi nehézségeken mennek át, majd ennek következményeire is kitérnek a szerzők.

A harmadik fejezet a „kizárás körforgásának” visszafordításához szükséges első lépésre, a lemondás nélküliségre (*non-abandonment*) mutat rá. A fogalmak tisztázása után több olyan esetet ismertet, melyeket egy facilitátor segítségével szerepjátékok bemutatása, elemzése is követ. A fejezet áttekinti, hogy a pedagógusok védekező reakcióként a diákokat gyakran ellökik maguktól, szükségleteiket figyelmen kívül hagyják, ha bizonyos helyzeteket nyomasztónak találnak, azonban általában ezt nem tudatosan teszik. A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy tudatos döntéssel elérhető, hogy a pedagógusok ne mondjanak le a diákokról. Végül a szerző páros részletesen ismerteti, hogy mely elemek szükségesek a tudatos döntés meghozatalához, valamint ahhoz, hogy a pedagógusok felismerjék a diákok segélykiáltásait (*cry for help*).

A kötet negyedik fejezetében a kizárás körforgásból kikerülés második lépésének, az átkeretezés (*reframing*) kérdésköréről olvashatunk. A szerzők egy hét lépésből álló modell bemutatásával és két pedagógus dilemmáinak példáin keresztül szemléltetik azokat az opcionális megoldásokat, amelyekkel lehetségessé válhat a kizárás körforgásából való kilépés. A szerzők rámutatnak, hogy a tehetetlenség (*helplessness*) és a fals identitás (*false identity*) átdolgozásának módja között jelentős különbség van, hiszen a tehetetlen pedagógus és a fals identitással rendelkező pedagógus fogalma sem azonos. A fejezet végén az olvasó figyelmét felhívja a szerzőpáros arra, hogy az átkeretezés képessége a pedagógusképzés központi komponensévé, a szakmai repertoár részévé kellene, hogy váljon.

Ezt követően az összekötő beszélgetésekről (*connecting conversations*) szóló rész szerepel a kötet ötödik fejezetében. Ezek a beszélgetések a szerzők szerint a bizalmas, az érdeklődő és az építő jellegű kapcsolatokat segítik elő, nem úgy, mint a közreműködő (*instrumental*) beszélgetések. Egy célorientált rendszerben, ahol, elvártak az azonnali eredmények és változások, nem meglepő, hogy a szerzők, az összekötő beszélgetések kialakításának és elemeinek részletezésére is kitérnek. Az esetek szemléltetése során a szerzőpáros szerint néhány elem pl. a hallgatás, az érdeklődés kifejezése, az empátia, a sikertelenség átfogalmazása, a segítség felajánlása stb. különösen fontos, így ezek részletes kifejtése is olvasható. A könyv célja ettől a fejezettől jelenik meg leginkább, amikor a szerzők a mindennapi iskolai gyakorlat során felmerülő problémákra valódi megoldásokat sorakoztatnak fel. A fejezetet több szempontból is átszövi az a hangsúlyeltolódás, hogy a pedagógus helyett a diák kerüljön a középpontba, mint az inkluzív oktatás alapelve.

A kötet hatodik fő egysége, a Fegyelmen túl című fejezet, mely során az olvasó betekintést kaphat abba, hogy az erősítő kapcsolatok, nem egyenlők azzal, hogy egy pedagógus engedékeny. A szerzők ezért javaslatokat tesznek a határok tisztázásának és egyértelművé tételének megfelelő módjaihoz, valamint a normatív viselkedés elsajátításának elősegítéséhez. A szerzőpáros bevezeti a jóindulatú tekintély (*benevolent authority*) fogalmát, majd a fogalomrendszer tisztázását követően, kifejtik az empatikus-határ felállítás (*emphatic limit-setting*), illetve az online empatikus-határ felállítás (*online emphatic limit-setting*) fogalmát is és ezeket különböző eseteken keresztül részletesen bemutatják.

A hetedik és nyolcadik fejezet alaposan áttekinti a kizáródással fenyegetett diákok szüleinek és pedagógusainak kapcsolatát. Ez a kapcsolat az inkluzív oktatás egyik legnagyobb kihívása a szerzőpáros véleménye szerint, melyet az elsődleges és másodlagos szocializá-

ciós térpárhuzamos megjelenésével indokolnak. A szerzők esettanulmányokban foglalják össze kísérleteiket a szülők mobilizációjára, illetve az erősítő kapcsolatokat hangsúlyozzák ismét -most a tanár-szülő kapcsolatának kontextusában. Kiemelik továbbá, hogy a szülők részéről szükséges lenne, hogy a pedagógusok professzionalitását, kompetenciáját ne kérdőjelezzék meg, ugyanakkor a pedagógusok is bízzanak abban, hogy a szülők - gyakran nehéz körülményeik ellenére is - a legjobbat szeretnék gyermeküknek.

A kötet utolsó előtti fejezetében az igazgatók és a vezetőség szerepe kerül a középpontba. A szerzők felhívják a figyelmet, hogy a kizáródástól a kiválóságig tartó folyamat akkor lehet igazán sikeres, ha ez rendszerszinten valósul meg. Az ökoszociális környezet befogadóvá válása, a pedagógusok érzelmi biztonsága, az iskolai adminisztrátorok bevonása és elköteleződése mellett, az igazgatás hajlandósága, közös reális célok kitűzése, a feltételek megteremtése és a folyamatos példamutatás is részletesen górcső alá kerül ebben a fejezetben. Csakúgy, mint a hazai szakirodalomban, ahol az akadémiai kiválóság (*inclusive excellence*) és a környezet befogadóvá tételének egyik strukturális alapfeltétele az Befogadó Egyetem Koordinációs Csoport megléte, mely az egyetem felsővezetőiből, kutatóiból, oktatóiból és hallgatói képviselőiből áll össze (ARATÓ és VARGA, 2015: 205-211).

A kötetbefejező, tizedik fejezete a Kizárástól a kiválóságig címet viseli, és összegzi a korábbi fejezeteket és ismételten hangsúlyozza a legfontosabb gondolatokat. Kiemeli, hogy a könyv részletes és konkrét példákat vonultat fel az egyes stratégiákra az osztálytermekben, melyeket könnyű átültetni pedagógusoknak a mindennapi gyakorlatba. Hangsúlyossá válik, hogy mely résztvevőnek kell az inklúzióra törekvő kezdeményezéseket indítaniuk a sikeresség érdekében. A szerzők nyomatékosítják, hogy egy véget nem érő, dinamikus folyamatról beszélünk az inklúzió kapcsán, hiszen a kiválóság felé vezető út az inklúzióval kezdődik, mely kizárólag lépésről lépésre valósulhat meg.

Összességében a kötetről megállapítható, hogy középpontjában az inkluzív oktatás témakörének egyik jelentős résztvevője áll: a pedagógus. A kiadvány leginkább egy tanári segédletnek tekinthető, ugyanis a pedagógusok a kiadványban megismerhetnek olyan eseteket, példákat, amelyekkel a mindennapjaikban is találkozhatnak. Az esetek elemzése gyakran rámutat a helyes konfliktuskezelés módjára, ugyanakkor, mivel két ugyanolyan eset nincs, így mindössze kiindulási alapként szolgálhat a pedagógusoknak.

A kötetben megjelenik a pedagógus szerep kibővítése - mint az inklúzió egyik alapvető feltétele -, illetve kitágítja a kontextust egyéni és intézményes szintre is. Az inkluzív környezet modelljét alapul véve (VARGA, 2015: 75), a kötet mind a hat elemre kitér és eltérő részletességgel tárgyalja a következőket: befogadó szemlélet, a megvalósítók felkészültsége, személyre szabott tartalmak és cselekvések, partneri háló és folyamatos megújulás. Azonban a könyv nem fejt ki azt, hogy az említett esetekben mely célcsoport(ok)ról esik szó, kulturálisan sokszínűek-e az említett szereplők, nevelésszociológiai szempontból hátrányos helyzetűek-e vagy lemorzsolódással veszélyeztetettek-e ezek a diákok. Amellett, hogy a kötetproblémás párbeszédet, negatív kommunikációs stílusokat és azok helyes, pozitív kommunikációs megoldásait ismereti facilitátor segítségével - amelyekből egy-egy tanulóval is részletesebb képet kap az olvasó -mindvégig egyértelműen a pedagógusok és az ő hasonló helyzetekre történő felkészítésük hangsúlyos. Érdemes lenne egyúttal a célcsoportokat is kiemelten vizsgálni, hiszen a pedagógusok felkészítése nem lehetséges a veszélyeztetett vagy kirekesztett célcsoportok mélyebb megismerése nélkül.

Hivatkozások

- ARATÓ Ferenc és VARGA Aranka (2015): *Befogadó Egyetem. Az akadémiai kiválóság fejlesztése az inklúzió szempontjainak érvényesítésével*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet. Autonomia és Felelősség Tanulmánykötetek III. Pécs.
- VARGA Aranka (2015): *Az inklúzió szemlélete és gyakorlata*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Wlilocki Henrik szakkollégium, Pécs.